

Leren in de bibliotheek: eenheid in verscheidenheid

Thomas Bersee

Dit artikel maakt deel uit van de reeks artikelen *Leren in de educatie, Lesgeven, begeleiden en faciliteren*. Deze reeks is bestemd voor iedereen die betrokken is bij de volwasseneneducatie, bijvoorbeeld docenten/begeleiders, beleidsmakers, onderzoekers en vrijwilligers. De verschillende artikelen geven informatie over de relevante thema's binnen de volwasseneneducatie, beschrijven de richting waarin de visie hierop zich ontwikkelt en leveren verhelderende voorbeelden.

Thomas Bersee

Thomas Bersee (1957) is zelfstandig adviseur volwasseneneducatie en participatie. Hij studeerde in Utrecht geschiedenis en volgde in Amsterdam de postdoctorale opleiding tot wetenschappelijk bibliothecaris. Hij was werkzaam bij de P.A. Tiele Academie van de Haagse Hogeschool, CINOP, Cubiss en Probiblio. Afgelopen jaar

schreef hij artikelen voor onder meer de tijdschriften Sociaal Bestek, het Bibliotheekblad en de website Volwassenenleren.nl.

Leren in de bibliotheek: eenheid in verscheidenheid

Thomas Bersee schetst in dit artikel de ontwikkeling van de bibliotheek naar de brede maatschappelijke bibliotheek van nu. De invulling van een Leven Lang Ontwikkelen, het motto van de bibliotheken, volgt de maatschappelijke ontwikkelingen. Volwassenen die hun basisvaardigheden willen versterken, zijn dan ook meer en meer een belangrijke doelgroep geworden. Wat is de rol van de bibliotheken binnen de volwasseneneducatie? Wat hebben ze te bieden en wat zijn aandachtspunten voor de toekomst?

Leren in de bibliotheek: eenheid in verscheidenheid

In de Nederlandse bibliotheekwereld wordt tegenwoordig steeds vaker gesproken van de 'brede maatschappelijke bibliotheek.' Een Leven Lang Ontwikkelen is van oudsher een van de hoofdbeginselen van het bibliotheekwerk. De bibliotheek is er voor iedereen, ongeacht leeftijd, onderwijsachtergrond en maatschappelijke positie. Er zijn evenwel 2 groepen die tegenwoordig extra veel aandacht krijgen. Dat zijn de jeugd (0 - 18 jaar)¹ en volwassenen die in hun dagelijks functioneren belemmerd worden omdat ze (onderdelen van) basisvaardigheden (de Nederlandse taal en het omgaan met de computer, tablet en smartphone) missen of deze beheersen op een te laag niveau. Deze laatste groep staat centraal in dit artikel. Voor hen kwamen er voorzieningen als NL-punten, Lees- en Schrijfpleinen, Taalhuizen, Digi-Taalhuizen en recentelijk de Informatiepunten Digitale Overheid (IDO).

Recente geschiedenis in vogelvlucht

Vanaf eind jaren '90 van de vorige eeuw werd de traditionele functie van de bibliotheken steeds beperkter en er ontstond een sfeer van pessimisme. Overheidsbezuinigingen, 'ontlezing', een dalend ledenaantal en steeds minder uitleningen waren daaraan debet. Via internet kwam heel veel informatie (inclusief leesmaterialen) plot-

seling gratis de huiskamer binnen, zaken waarvoor je vroeger naar de bibliotheek ging. In de publieke beeldvorming werd de bibliotheek steeds meer gezien als een op zijn retour zijnde volkvoorziening voor het uitlenen van boeken. Een teken aan de wand was het opheffen van de bibliotheekopleidingen in het hoger onderwijs.

Op zoek naar een nieuwe maatschappelijk relevante rol ging de bibliotheeksector zich steeds meer toeleggen op de jeugd (0 – 18 jaar) en op volwassenen in een achterstandssituatie. Daarbij werd ingehaakt op actuele maatschappelijke beleidsthema's als de bestrijding van laaggeletterdheid, de inburgering, de digitalisering en recentelijk de komst van de e-overheid en de invoering van de participatiesamenleving. In de bibliotheeksector begon men te spreken over 'de bibliotheek als verbindende schakel' en 'de bibliotheek in het hart van het sociaal domein'. De 'brede maatschappelijke bibliotheek' werd een begrip met als credo 'basisvaardigheden voor iedereen'.

In het proces van het heruitvinden van het bibliotheekwerk kreeg een externe commissie onder leiding van oud-politicus Job Cohen de opdracht om een toekomstvisie te ontwikkelen voor de openbare bibliotheek in 2025. In het eindrapport Bibliotheek van de toekomst: knooppunt voor Kennis, Contact en Cultuur (2013) vonden de ideeën over de brede maatschappelijke bibliotheek hun neerslag. De

bibliotheek werd hierin aangemerkt als “centrum voor ontwikkeling en educatie” met “taalvaardigheid aan de basis van alle ontwikkeling” waarbij speciale aandacht moest zijn “voor de kwetsbare groepen of achterblijvers in de samenleving.”

Nieuwe bibliotheekwet

Het rapport van de Commissie Cohen werd de grondslag voor de Wet stelsel openbare bibliotheekvoorzieningen (Wsob) die in 2015 van kracht werd.

De 5 kerntaken van de bibliotheek:

- Het ter beschikking stellen van kennis en informatie
 - Het bieden van mogelijkheden tot ontwikkeling en educatie
 - Het bevorderen van lezen en het laten kennismaken met literatuur
 - Het organiseren van ontmoeting en debat
 - Het laten kennis maken met kunst en cultuur (Wsob, 2015)
-

De wet zegt overigens niets over hoe de kerntaken concreet moeten worden ingevuld. Het is aan elke gemeente om als subsidiegever van de plaatselijke bibliotheek te bepalen welke dienstverlening wordt geboden. In de praktijk hebben de genoemde doelgroepen jeugd en kwetsbare volwassenen in het gros van de gemeenten prioriteit. Voorts zijn landelijke programma's vanuit de Koninklijke Bibliotheek (KB) richtinggevend voor de plaatselijke dienstverlening

en ook daarin ligt de focus op de jeugd en de kwetsbare volwassenen.

Participatiesamenleving

De nieuwe bibliotheekwet ging gelijktijdig op met de stelselwijziging in het sociaal domein die in 2015 werd ingevoerd onder het adagium 'van verzorgingsstaat naar participatiesamenleving'.² De verantwoordelijkheid voor het sociaal domein werd van rijksoverheid en provincies overgeheveld naar de gemeente. Dit onder de noemer van 'de 3 D's' (3 Decentralisaties): de participatiewet, de zorgwet en de jeugdzorg. De gedachte daarbij was dat de gemeente het dichtst bij de inwoners staat en zo beter in staat zou zijn maatwerk te verrichten en de 3 beleidsterreinen effectiever aan elkaar te verbinden. De stelselwijziging ging ook met flinke bezuinigingen op het zorg- en welzijnswerk gepaard. Dit vanuit de idee dat de overheid zich zoveel mogelijk terug zou moeten trekken en niet zou doen wat burgers ook zelf konden doen. Concreet betekende dit minder (betaalde) professionals in het sociaal domein en meer (onbetaalde) vrijwilligers. De nadruk kwam te liggen op de eigen kracht van de burgers, hun zelfredzaamheid, hun eigen verantwoordelijkheid en op de noodzaak van een Leven Lang Ontwikkelen.

Aandacht voor basisvaardigheden

De aandacht in de bibliotheekwereld voor volwassenen die hun basisvaardigheden willen versterken, is beïnvloed door 3 ontwikkelingen:

1. De noodzaak van taalondersteuning voor mensen met een migratieachtergrond

2. De landelijke aandacht voor de aanpak van laaggeletterdheid
3. De digitalisering van de samenleving

In de jaren '80 en '90 verschenen overal in het land instellingen voor basiseducatie waar volwassenen terecht konden voor een cursus taal, rekenen, Engels, sociale vaardigheden en computerkunde. Vanuit het bibliotheekwerk werden deze instellingen ondersteund bij de opbouw van materialenbanken. Enkele grote bibliotheken hadden ook zelf een materialenbank in huis. Er kwamen introductieprogramma's om de bibliotheek toegankelijker te maken en om de deelnemers er wegwijs te maken. Gratis abonnementen werden verstrekt en er werden leesboeken in eenvoudige taal aangeboden. In de jaren '90 ontwikkelden de materialenbanken zich tot NL-pleinen. Dit om het groeiende aantal nieuwkomers en hun docenten te bedienen.

Deze NL-pleinen werden 10 jaar geleden veelal omgedoopt tot Lees- en Schrijfpleinen, genoemd naar de multimediateleprogramma's 'Lees en Schrijf!' van Oefenen.nl. Vervolgens evolueerden ze tot Taalpunten en – gestimuleerd door Stichting Lezen en Schrijven- tot (Digi-)Taalhuizen.³

De bibliotheek van vandaag

Het gaat bij de Digi-Taalhuizen allang niet meer om een collectie en een 'leerplek', maar om een samenwerkingsverband waarin de vraag en het aanbod van basisvaardigheden samenkomen.

Stichting Lezen en Schrijven en de Koninklijke Bibliotheek hanteren de volgende definitie: "Een(Digi)Taalhuis is een samenwerkingsverband van verschillende lokale organisaties die in opdracht van de gemeente en samen met de gemeente werken aan een integrale aanpak van laaggeletterdheid en overige basisvaardigheden. Een of meer van de partners heeft een aanbod van basisvaardigheden. Dit aanbod kan non-formeel of formeel zijn en aangeboden worden door publieke of private partners."⁴ De focus ligt op het bereiken en bedienen van volwassenen die (delen van) basisvaardigheden missen. De bibliotheek heeft veelal een sleutelpositie in dit samenwerkingsverband.

De bibliotheek heeft de volgende functies:

- De fysieke hoofdbehuizing, het Digi-Taalhuis
- Aanbieder van basisvaardigheden
- Accommodatie en collectie
- Doorverwijzer
- Initiator of coördinator bij het opstellen van het beleids- en werkplan van het Digi-Taalhuis
- Hoofdaannemer richting gemeente of andere subsidiegevers

Rollen van de bibliotheek in het Taalhuis:

- **Coördinatie.** Meer dan de helft van de bibliotheken heeft een coördinerende rol.
- **Samenwerkingspartner.** Van de bibliotheken heeft 25% een rol als samenwerkingspartner, bijvoorbeeld doorverwijzer en aanbieder van non-formele educatie.
- **Facilitator.** Van de bibliotheken heeft 25% een faciliterende rol in de vorm van accommodatie, een fysieke plek voor het (Digi) Taalhuis, het gebruik van de collectie e.d.

Bron: Bop-enquête, KB, 2018.⁵

Réka Deuten-Makai van Bibliotheek Escamp beschrijft hoe de nieuwe rol van de bibliotheek concreet wordt ingevuld:

'Klanten die hulp nodig hebben, komen best vaak naar de bibliotheek. Want je wordt geholpen met al je vragen en het kost niets. Als je een klant 2 of 3 keer helpt om een formulier in te vullen, dan vraag je of de klant wil leren om het zelfstandig te doen.' Want 'het contact met deze klanten is nauw, zeker bij zo'n kleine vestiging.' In Bibliotheek Escamp begeleiden twee stagiairs de mensen. 'De vrijwilligers zijn opgeleid om een taalvraag te herkennen. Klanten kunnen worden doorverwezen naar Klik & Tik-cursussen of taalcursussen of je kunt samen achter de computer met taal oefenen. Daarin zijn de vrijwilligers ook getraind', vertelt Reka. 'Als het een gecompliceerd geval is, dan leggen we contact met het Taalhuis in de Centrale Bibliotheek.'

Bron: Bibliotheek Escamp: 'DigiTaalpunten organisch geheel van de bibliotheek'. Interview door Brit Hopmann (KB) met Réka Deuten-Makai (Taalhuiscoördinator Den Haag), 2017.

<https://www.bibliotheeknetwerk.nl/interview/bibliotheek-escamp-digitaalpunten-organisch-geheel-van-bibliotheek>

Leven Lang ontwikkelen: een eigen invulling

Op landelijk niveau zijn er trends, wetgeving, beleidsthema's, actieprogramma's, ondersteuningsprogramma's, subsidiemogelijkheden e.d. maar op plaatselijk niveau krijgt een Leven Lang Ontwikkelen voor de doelgroep kwetsbare volwassenen zijn eigen concrete invulling afhankelijk van de plaatselijke dynamiek. 'Leren in de bieb' beslaat een heel breed terrein met een oneindig rijke variatie. In

elke bibliotheek en in elke gemeente gaat het anders. De bibliotheken hebben alle vrijheid om in samenspraak met hun gemeente zelf hun dienstverlening te bepalen. Elke bibliotheek zoekt naar een passende invulling van een Leven Lang Ontwikkelen. Vrijwel iedere bibliotheek heeft een aanbod gericht op het versterken van basisvaardigheden. Daarnaast is er aanbod onder de noemer Leven Lang Ontwikkelen of Persoonlijke ontwikkeling. Dit aanbod is zeer divers.

- Bibliotheek BplusC bijvoorbeeld is een fusieorganisatie van 2 bibliotheken, 2 volksuniversiteiten, een muziekschool, een poppodium en een dansschool. Kunst en cultuur krijgen in hun programmering veel aandacht.
- In Gouda wil de bibliotheek ook aantrekkelijk blijven voor de hoger opgeleide young professionals, waarvan er in Gouda relatief veel zijn. Ze studeren aan een hogeschool of universiteit, of starten met gezin en werk. Voor hen is in de programmering voor augmented en virtual reality een belangrijke plaats ingeruimd.
- In Nissewaard heeft de bibliotheek een Startup Academy voor startende ondernemers, bijeenkomsten waarbij de focus ligt op kennisoverdracht maar waar ook ruimte is voor ontmoeting.⁶

Aanbod basisvaardigheden

Het aanbod basisvaardigheden bestaat in het algemeen uit NT₂, NT₁ en digitale vaardigheden. Er komt ook steeds meer aandacht voor rekenen. Het aanbod is zeer gevarieerd: het kan 1-op-1-begeleiding zijn door een taalmaatje, een conversatiegroep of leeskring in het Taalcafé, specifieke bijeenkomsten en trajecten gericht op zaken als opvoeding, ouderparticipatie, gezondheid, financiële

redzaamheid, solliciteren en werk, of cursussen en oefensessies omgaan met de e-overheid. Het aanbod kan door de bibliotheek zelf worden verzorgd, door vrijwilligersorganisaties voor taalondersteuning (Humanitas, SamenSprak e.d.) of door andere samenwerkingspartners (SeniorWeb). Voor direct advies en hulp zijn er speciale spreekuren. Deze worden doorgaans verzorgd door maatschappelijke dienstverleners (Sociaal Raadslieden, Humanitas, GGD, Belastingwinkel, welzijnsinstanties e.d.).

Taal - met name allerlei varianten van taalcoaching - en digitale vaardigheden scoren het hoogst. Jaarlijks worden tienduizenden volwassenen bereikt.⁷ Belangrijk is te weten dat de bibliotheek geen aanbieder is van formeel onderwijs. Het aanbod is niet gericht op het behalen van een diploma of een formeel onderwijsniveau. Over de begrippen formeel en non-formeel onderwijs bestaat veel verwarring. Formeel onderwijs kan alleen aangeboden worden door organisaties met DUO-diploma-erkenning; formeel onderwijs voor Inburgering alleen door aanbieders met het keurmerk Blik op Werk.⁸

Bij ondersteuning van formeel onderwijs gaat het vrijwel altijd om de ondersteuning van het inburgeringsonderwijs (taalmaatjes, taalcafé e.d.).

De totstandkoming van het aanbod basisvaardigheden verschilt per bibliotheek. Van invloed zijn de vraag en prioritering van de gemeente, de landelijke programma's van de Koninklijke Bibliotheek, vragen van samenwerkingspartners en actuele ontwikkelingen.⁹

voorbeeld

Marian Klaren, Manager Basisvaardigheden en Bibliotheek van de Bibliotheek de Plataan en penvoerder namens het Taalfront Maassluis:

In 2013 zijn we begonnen met een Aanvalsplan Laaggeletterdheid, met als centrale gedachte mensen te helpen met het aanleren en verbeteren van de Nederlandse taal. Er ontstond een Taalhuis, een organisatie waarin vrijwilligers zich actief inzetten voor anderen. Was er eerst vooral aandacht voor de mensen met Nederlands als moedertaal, door de vluchtelingencrisis werd de aandacht verlegd naar Syriërs en andere statushouders.

Na 5 jaar was het tijd voor een evaluatie. De focus lag allang niet meer alleen bij taal. Laaggeletterdheid heeft vele raakvlakken met andere terreinen, zoals schulden en gezondheid. In 2019 is het 5-jarig Aanvalsplan Basisvaardigheden geschreven waarbij ook aandacht is voor andere basisvaardigheden zoals rekenen, digitale vaardigheden en gezondheidsvaardigheden.

voorbeeld

Bibliotheek en Basisvaardigheden

In het kader van het landelijke actieprogramma Tel mee met Taal heeft de Koninklijke Bibliotheek in samenwerking met de provinciale ondersteuningsinstellingen (POI's) het programma Bibliotheek en Basisvaardigheden ontwikkeld. De bibliotheken worden vanuit dit programma ondersteund met materialen, instrumenten, handreikingen, goede voorbeelden, ervaringsverhalen, tips en projectsubsidies.

Taalaanbod

Onder het motto 'Slim samenwerken loont'¹⁰ zijn in veel gemeenten en regio's lokale taalnetwerken geformeerd. Hierin participeren onder meer het roc, particuliere taalaanbieders, vrijwilligersorganisaties (Gilde Samenspraak, Humanitas e.a.), zorg- en welzinsinstellingen, buurthuizen, wijkteams, uitkeringsinstanties (Sociale dienst en UWV) en sociale werkbedrijven. In de lokale taalnetwerken worden onderling afspraken gemaakt om volwassenen zo goed mogelijk te bereiken en te bedienen. Veelal worden de intenties en de afspraken vastgelegd in een Taalakkoord. Voorts kan de samenwerking worden geïntensiveerd en geformaliseerd door de oprichting van een (Digi)Taalhuis.

Het taalaanbod van de bibliotheken is sterk gevarieerd: van taalmaatjes, taalcafés, conversatiebijeenkomsten, leesclubs, schrijftafels tot seriebijeenkomsten rondom thema's als gezondheid, financiële redzaamheid, solliciteren, werk en inkomen en Nederlandkunde. Vooral mensen met een migratieachtergrond maken

gebruik van dit aanbod. Het werk wordt grotendeels uitgevoerd door vrijwilligers onder de verantwoordelijkheid van een bibliotheekprofessional.

voorbeeld

Dat samenwerking loont, is te zien in het Westland. De regionale wervingscampagne 'Doe Weer Mee!' in Haaglanden richt zich erop laaggeletterde volwassenen over de streep te helpen om beter te gaan leren lezen, schrijven en/of rekenen.¹¹ Mensen met vragen over taal kunnen terecht bij een taalhuis. In Naaldwijk is in de Bibliotheek Westland een taalhuis gevestigd. ROC Mondriaan verzorgt daar NT1-lessen. Tijdens de taalsprekuren in de bibliotheek wordt voorlichting gegeven over deze NT1-lessen en kunnen taalvragers die hiervoor in aanmerking komen, zich aanmelden.

Digitale vaardigheden

Voor digitale vaardigheden zijn er cursussen en inloopsprekuren, veelal gebaseerd op de oefenprogramma's Klik & Tik en Digisterker. Ook zijn er tabletcafés en smartphonetrainingen. Omgaan met de e-overheid behoort tot een van de belangrijkste leerdoelen. Vooral ouderen behoren tot de doelgroep.

Een greep uit het aanbod van de bibliotheek in Den Haag:¹²

Voor beginners

- Kennismakingscursussen met internet, tekstverwerken, e-mailen

Voor half-gevorderden

- Werken met de e-overheid, veilig op internet, werken met de Cloud en met foto's.
- Inloopsprekuren voor Klik & Tik
- Mediasprekuren en een mediacafé voor algemene informatie over tablets en computers, maar ook voor eenvoudige, gerichte vragen over bijvoorbeeld e-books

De dienstverlening strekt zich ook uit over locaties buiten de bibliotheek. Het gaat daarbij om zogeheten pop-up-bibliotheken in verzorgingsinstellingen en wijkservicepunten. Mediacoches van de bibliotheek verzorgen daar voor ouderen cursussen over het gebruik van smartphones en tablets.

Vanaf 2019 wordt gewerkt aan het inrichten van Informatiepunten Digitale Overheid (IDO). Burgers kunnen er terecht voor hulp bij de digitale communicatie met de overheid en publieke instanties, zoals de Belastingdienst, het Centraal Bureau Rijexamen (CBR), de Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO), het Centrum Indicatiestelling Zorg (CIz), de Sociale Verzekeringsbank (SVB). Denk aan DigiD aanvragen, invullen van formulieren e.d.

Deze nieuwe bibliotheekfunctie komt voort uit het landelijke programma Digitale Inclusie van het Ministerie van BZK.

Het IDO in Hengelo. Foto: Karin Ottenhof

Materiaal

Al eerder in dit artikel is genoemd dat de bibliotheken in de jaren '80 materialenbanken begonnen te vullen met oefenprogramma's voor basisvaardigheden, leesmateriaal en informatief materiaal dat makkelijk te lezen is. De laatste jaren is dat aangevuld met diverse digitale oefenprogramma's en digitale informatiebronnen. Om medewerkers en begeleiders te ondersteunen bij de keuze is er door de Koninklijke Bibliotheek een advieslijst gemaakt. Probiblio, de provinciale ondersteuningsinstelling voor bibliotheken in Noord-

en Zuid-Holland helpt medewerkers en begeleiders op weg met diverse materialenwijzers, bijvoorbeeld voor rekenen en gezondheid.¹³ Zie ook de websites aan het eind van dit artikel. Specifiek voor vrijwilligers is er materiaal ontwikkeld waarmee zij volwassenen op een goede manier kunnen begeleiden, zoals bij voorbeeld Succes! en Spreektaal.

Begeleiding

*"Met de gemeente en een grote welzijnsorganisatie in de stad starten we momenteel de Vrijwilligers Academie Nissewaard op. Gericht op delen van kennis, volgen van cursussen en trainingen, uitwisselen van ervaringen en ondersteunen en professionaliseren van vrijwilligersorganisaties. Ook een vrijwilligerscafé gaat daar deel van uitmaken. In de toekomst willen we ook lezingen en presentaties gaan aanbieden, georganiseerd door vrijwilligers. De eerste reacties zijn positief."*¹⁴

VICTOR THUISSEN, DIRECTEUR VAN BIBLIOTHEEK DE BOEKENBERG

Het aanbod basisvaardigheden wordt grotendeels verzorgd door vrijwilligers.¹⁵ Er zijn duizenden vrijwilligers en enkele honderden betaalde krachten.¹⁶ De vrijwilligersgroep is een zeer gemêleerde groep volwassenen met doorgaans een hoog opleidingsniveau. Deskundigheidsbevordering is een belangrijk aandachtspunt en zal steeds belangrijker worden, gezien het toenemende aantal vrijwilligers.

Vrijwilligers kunnen diverse trainingen volgen, waarmee ze hun

competenties om te begeleiden uitbreiden.¹⁷ Ook kunnen ze intern begeleid worden door een ingehuurd NT2-docent, een docent basisvaardigheden of door een expert-vrijwilliger. Veel bibliotheken hebben tegenwoordig een taalhuiscoördinator in dienst die verantwoordelijk is voor de aansturing van de vrijwilligers.¹⁸

Maatwerk

Een van de belangrijkste kenmerken van leren in de educatie is maatwerk. Volwassenen hebben eigen leervragen waarmee ze aan de gang willen. Deelnemers aan educatieve activiteiten in de bibliotheek schrijven zich in voor een aanbod. Er is binnen de bibliotheken sprake van een ontwikkeling naar een meer maatwerkgerichte begeleiding. Binnen het aanbod wordt zoveel mogelijk rekening gehouden met individuele wensen.¹⁹ Dat is niet vanzelfsprekend voor alle vrijwilligers; zij hebben hier sturing en ondersteuning bij nodig. In Dalfsen bijvoorbeeld gaat de bibliotheek meedoen met de doorontwikkeling van een leerdoelencatalogus (ontwikkeld door het ITTA), waarmee vrijwilligers die volwassenen ondersteunen bij het leren van de Nederlandse taal en digitale vaardigheden, zelf ondersteund worden in het helder krijgen van leervragen van deelnemers. Het doel van de nieuw te ontwikkelen leerdoelencatalogus gaat nog een stapje verder: de (potentiële) deelnemer kan hier mogelijk zelfstandig mee aan de slag.

Steeds meer aandacht is er voor de 'coachende aanpak', vooral bij de cursussen digitale vaardigheden. De concrete leervraag van de deelnemer staat daarbij centraal. De deelnemer wordt begeleid om de leervraag zelf op te lossen en vervolgens het geleerde te onder-

houden en zelfstandig verder uit te bouwen. De deelnemers krijgen zo niet alleen een cursus in digitale vaardigheden maar leren ook zelfstandig te leren.²⁰ Zie hiervoor ook het artikel Leren leren door coaching in deze serie.²¹

Maatschappelijke waarde

Jaarlijks nemen de bibliotheken deel aan de landelijke monitoring van de dienstverlening rond de basisvaardigheden; dit levert voor de branche waardevolle gegevens op. De resultaten zijn overwegend positief. Deelnemers benoemen het toenemen van zelfvertrouwen, fouten durven maken, het overwinnen van spreekangst en computerangst, een betere uitspraak en een grote woordenschat, ontmoeting met 'echte' Nederlanders, het voeren van spontane gesprekken en meer kennis van de Nederlandse cultuur. Er is ook onderzoek gedaan onder vrijwilligers en ook bij hen zijn de effecten positief. Zij zeggen meer begrip te krijgen voor anderstaligen en hun cultuur, voldoening te ervaren door de inzet van hun kennis en ervaring en veel energie en inspiratie op te doen.²²

Sinds 2019 kunnen bibliotheken de effecten van hun eigen educatieve activiteiten meten met de Impactmonitor. De resultaten kunnen hen helpen bij de evaluatie van educatieve programma's en bij de verantwoording aan externe stakeholders. Er zijn 4 onderzoeksmodule: computer en internet, sociale media, e-overheid en de Nederlandse taal. Via deze modules kunnen bibliotheken de deelnemers voor en na een cursus een standaard vragenlijst voorleggen. Zo kunnen de effecten in beeld worden gebracht.²³

Tot slot: de toekomst

De enorme ontwikkeling die de bibliotheken hebben doorgemaakt, zal verdergaan onder invloed van financiële, maatschappelijke en culturele veranderingen. In de ontwikkeling van de bibliotheken is een aantal thema's te benoemen die de nodige aandacht behoeven.

Samenwerking

De bibliotheek kan het niet alleen. Het succes van de 'brede maatschappelijke bibliotheek' is vooral te danken aan de samenwerking binnen het sociaal domein. Dit geldt zowel op landelijk, provinciaal als op plaatselijk niveau. De bibliotheek is een netwerkorganisatie. Door samenwerking op wijkniveau kan de bibliotheek doordringen in de haarvaten van de samenleving en kan een passende educatieve dienstverlening worden geboden. Samenwerken gaat echter niet vanzelf, zeker niet vanwege bezuinigingen en steeds wisselende subsidieregels van overheidswege. Het investeren in een goede onderlinge samenwerking is daarom een blijvend aandachtspunt.

Doelgroep

Als het gaat om basisvaardigheden boeken de bibliotheken vooral succes met ouderen (digitale vaardigheden) en inburgeraars (taal). Voor veel autochtone laaggeletterden is de drempel kennelijk nog te hoog en het aanbod niet aantrekkelijk en passend genoeg. Een deel van de doelgroep heeft negatieve schoolervaringen, leeft in stressvolle omstandigheden en kampt met leerproblemen, faalangst, emotionele blokkades en sommigen hebben daarnaast cognitieve beperkingen of GGZ-problematiek. Deze groep is meer

gebaat bij maatwerk zoals dat door professionele docenten van een roc of een private onderwijsaanbieder kan worden geboden, al dan niet met inzet van een vrijwilliger. Doorverwijzing binnen het Digi-Taalhuis is en blijft cruciaal.

Kwaliteit

Een punt van groeiende aandacht is de kwaliteit van het aanbod basisvaardigheden. Hier tekenen zich 3 verschillende uitdagingen af:

1. Bekostiging

Veel bibliotheken hebben te maken met bezuinigingen. Voor het educatieve aanbod kunnen ze (deels) aanspraak maken op WEB-gelden. Die zijn nooit zeker op de langere termijn, wat consequenties heeft voor het aannamebeleid van personeel, het kunnen behouden van personeel en het investeren in hun deskundigheid.

2. Certificering

Gemeenten hebben behoefte aan meer transparantie als het gaat om kwaliteit en resultaten. Dit geldt overigens niet alleen voor de bibliotheken, maar voor ook voor andere aanbieders van non-formele educatie. Op dit moment wordt een kwaliteitslabel ontwikkeld voor het cursusaanbod non-formele educatie dat met WEB-gelden wordt gefinancierd.²⁴ Daarnaast is dit jaar de certificering voor de taalhuizen in gang gezet door de Certificeringsorganisatie Bibliotheekwerk, Cultuur en Taal (CBCT). Het doel is kwaliteitsverhoging, maar de vraag is of het niet te veel overhead met zich meebrengt en hierdoor de flexibiliteit, creativiteit en niet-bureaucratische inslag van het educatieve werk aantast.

3. Begeleiding

Een 3^e aspect van kwaliteit is de begeleiding van alle activiteiten rond basisvaardigheden. Meer dan 8500 vrijwilligers zijn werkzaam op het gebied van basisvaardigheden. Veelal gaat het om enkele uren per week voor gemiddeld 3 jaar. Dit betekent een continue in- en uitstroom. Voortdurend dienen vrijwilligers ingewerkt en getraind te worden. Het borgen van de continuïteit van de dienstverlening en het vrijwilligersmanagement vergen veel inspanning, vooral ook omdat er sprake is van een grote disbalans tussen de hoeveelheid vrijwilligers en het beperkte aantal betaalde professionals. Veel bibliotheken geven daarom te kennen dat zij aan de grens van hun mogelijkheden zitten.

Met dank aan Ellie van der Meer (Probiblio), Marian Klaren (De Bibliotheek de Plataan) en Brigitte Buvelot (Bureau BinnenBoord) voor het meelesen en Jan te Bokkel (Bibliotheken Vechtdal Overijssel) voor zijn informatie.

Noten

1. Voor de jeugd zijn in het afgelopen decennium speciale voorzieningen en programma's opgezet zoals BoekStart, de VoorleesExpress, Makkelijk Lezen Pleinen, de Bibliotheek op school en de Leescoalitie. Dit ten behoeve van de taalontwikkeling, leesbevordering, het tegengaan van taalachterstand en de verhoging van het schoolsucces. Uit het laatste PISA-onderzoek (2019) bleek dat een kwart van de 15-jarigen het risico loopt om later laaggeletterd te worden. Vandaar het huidige pleidooi voor een grootschalig Leesoffensief. Voorkomen is beter dan genezen is daarbij het motto.
2. Hake, B. (2020). Educatie in historisch en maatschappelijk perspectief. Onderdeel van artikelenserie Leren in de educatie, Lesgeven, begeleiden en faciliteren. Onder (eind)redactie van E. Bohnenn, I. den Hollander, R. Thijssen en B. Vaske. Den Haag: Stichting Expertisecentrum Oefenen.nl. Dit artikel geeft een historisch overzicht van de ontwikkelingen in de educatie vanaf eind 18e eeuw tot heden.
3. Door de Stichting Lezen en Schrijven werd in het kader van het deelprogramma 'Taal voor het Leven' de plaatselijke netwerkopbouw en de vorming van Taalhuizen gestimuleerd.
4. Zie ook <https://certificeringsorganisatie.nl/kwaliteitslabel-aanbieders-non-formeel-educatieaanbod-en-certificering-van-taalhuizen-hoe-zit-dat/>
5. Zie Bron: Koninklijke Bibliotheek (KB). BOP-enquête basisvaardigheden voor volwassenen 2019. Basis: alle 145 basisbibliotheken.
6. Zie de interviews met Willem van Moort, voorzitter Raad van bestuur BPlusC, Erna Staal, directeur-bestuurder Bibliotheek Gouda Victor Thijssen, directeur-bestuurder De Boekenberg, Nissewaard in: Thomas Bersee & Anne-Marie van der Poel (2019). Leven lang leren in de bibliotheek. Een verkenning. Hoofddorp: Probiblio.
Zie ook: <https://www.vrijwilligersacademienissewaard.nl/van-gaat-van-start/>
7. Zie: <https://www.bibliotheeknetwerk.nl/artikel/impact-van-bibliotheekprogrammas-voor-kwetsbare-burgers>
8. In de Wet Educatie Beroepsonderwijs (WEB) wordt formele educatie omschreven als educatie die wordt afgesloten met een diploma dat gebaseerd is op de Standaarden en eindtermen v.e. Het betreft educatieaanbod waarvoor deelnemers ter afronding een diploma of certificaat krijgen dat door het ministerie van OCW wordt erkend. Dat kan bijvoorbeeld een diploma zijn voor een opleiding Nederlandse taal of rekenen, gericht op het ingangsniveau van het beroepsonderwijs zF. De aanbieder moet voor dit type aanbod een diploma-erkenning hebben voor opleidingen taal en rekenen die zijn benoemd in de WEB. Deze trajecten worden begeleid door gecertificeerde docenten. Formele educatie staat onder toezicht van de onderwijsinspectie. Non-formele educatie betreft educatie waarbij de trajecten niet worden afgesloten met een diploma dat erkend wordt door het ministerie van OCW. De aanbieder van non-formele educatie kan alsnog wel een diploma en/of certificaat uitgeven ter afronding van het traject. In plaats van de onderwijsinspectie ziet de gemeente toe op de kwaliteit van dit type educatieaanbod.
9. Top 3 van samenwerkingspartners met de bibliotheek (naast de gemeente): Stichting Lezen en Schrijven (87%), Instellingen voor beroepsonderwijs, o.a. roc's (72%) en maatschappelijke dienstverleners (59%). Bron: Koninklijke Bibliotheek (KB). BOP-enquête basisvaardigheden voor volwassenen 2018. Basis: 123 basisbibliotheken.
10. Deze slogan is de titel van een rapport uit 2015 van Stichting Lezen en Schrijven: Slim samenwerken loont. Uitbreiden en versnellen. Resultaten Taal voor het Leven na twee jaar in de regio. 2013 en 2014.
11. Zie: <https://www.zorgwelzijn.nl/westland-toont-durf-in-de-week-van-de-alfabetisering/>.
12. Bersee, T. e.a. (2019). Themapublicatie digitale basisvaardigheden. Maatschappelijke opgaven in relatie tot het bibliotheeknetwerk in Zuid-Holland, Hoofddorp: Probiblio.
13. Meer, E. van der (2017). Gezondheidsvaardigheden, taal en de bibliotheek. Productsheet. Hoofddorp: Probiblio. Meer, E. van der, & Bersee, T. (2018). Rekenvaardigheden. Leren omgaan met cijfers en geld. Productsheet. Hoofddorp: Probiblio. Banning, F. e.a. (2020). Handreiking financiële redzaamheid in de wijk. Mogelijkheden voor wijkgericht aanbod. Hoofddorp: Probiblio.
14. Bersee, T. & Poel, A. van der (2019). Leven lang leren in de bibliotheek. Een verkenning. Hoofddorp: Probiblio. <https://www.vrijwilligersacademienissewaard.nl/van-gaat-van-start/>
15. Elderenbosch, M. (2020). Vrijwilligers in de educatie voor Nederlandssprekenden. Onderdeel van artikelenserie Leren in de educatie, Lesgeven, begeleiden en faciliteren. Onder (eind)redactie van E. Bohnenn, I. den Hollander, R. Thijssen en B. Vaske. Den Haag: Stichting Expertisecentrum Oefenen.nl. Zie ook de materialenwijzer voor vrijwilligers basisvaardigheden:

https://www.taalvoorhetleven.nl/uploads/bestanden/Materialenwijzer_vrijwilligers_basisvaardigheden_digitaal_KB_LS_oktober16.pdf

16. In 2019 werkten er op dit gebied 8663 vrijwilligers en 224 fte aan professioneel betaald personeel. Bron: Koninklijke Bibliotheek (KB). BOP-enquête basisvaardigheden voor volwassenen 2019. Basis: alle 145 basisbibliotheken.
17. Zie de lijst websites voor professionalisering aan het eind van dit artikel.
18. Enkele bibliotheken zijn inmiddels gecertificeerd met het vrijwilligerskeurmerk Vrijwillige Inzet Goed Geregeld van de Vereniging Nederlandse Organisaties Vrijwilligerswerk (NOV).
19. Janssen-de Goede, M. (2019). De doelgroep in beeld. Werving van Nederlandsprekende laaggeletterde volwassenen. Onderdeel van artikelenserie Leren in de educatie, Lesgeven, begeleiden en faciliteren. Onder (eind)redactie van E. Bohnenn, I. den Hollander, R. Thijssen en B. Vaske. Den Haag: Stichting Expertisecentrum Oefenen.nl.
20. ITTA (2020). Digitale Overheid, En Nu?! (DOEN?!). Een coachende aanpak om de autonomie van laaggeletterden te bevorderen <https://www.itta.uva.nl/projecten/digitale-overheid-en-nu-doen-57>
21. Halewijn, E. en Dalderop, K. (2020). Leren leren door coaching. Onderdeel van artikelenserie Leren in de educatie, Lesgeven, begeleiden en faciliteren. Onder (eind)redactie van E. Bohnenn, I. den Hollander, R. Thijssen en B. Vaske. Den Haag: Stichting Expertisecentrum Oefenen.nl.
22. <https://www.bibliotheeknetwerk.nl/artikel/impact-van-bibliotheekprogrammas-voor-kwetsbare-burgers>
23. <https://www.bibliotheeknetwerk.nl/onderzoek/impact/impactmonitor>
24. Hollander, I. den (2020). Kwaliteit van de volwasseneneducatie. Onderdeel van artikelenserie Leren in de educatie, Lesgeven, begeleiden en faciliteren. Onder (eind)redactie van E. Bohnenn, I. den Hollander, R. Thijssen en B. Vaske. Den Haag: Stichting Expertisecentrum Oefenen.nl.

Verder lezen

Bersee, T. (2014). "De brede bieb. Een open leercentrum voor kwetsbare burgers", in: Sociaal Bestek, oktober/november 2014.

Buisman, M. en Allen, J. (2015). Rapport Onderzoek Laaggeletterden. Kansen voor bibliotheken om laaggeletterden te bereiken. Den Haag: Koninklijke Bibliotheek.

Certificeringsorganisatie Bibliotheekwerk, Cultuur en Taal/CBCT (2020). Certificering van Taalhuizen. Online themadossier. <https://certificeringsorganisatie.nl/taalhuizen>

Commissie Cohen (2013). Bibliotheek van de toekomst: knooppunt voor Kennis, Contact en Cultuur. Commissieleden o.a. Job Cohen en Kim Putters (SCP). Den Haag: Sectorinstituut Openbare Bibliotheken (SIOB).

Koninklijke Bibliotheek (2020). Bibliotheek en Basisvaardigheden. Online themadossier <https://www.bibliotheeknetwerk.nl/basisvaardigheden-volwassenen>

Koninklijke Bibliotheek (2020). Bibliotheek inzicht. Online themadossier maatschappelijke bibliotheek <https://www.bibliotheeknetwerk.nl/bibliotheekinzicht-feiten-cijfers>

Ministeries van OCW, BZK, SZW en VWS (2020). Tel mee met Taal. Actieprogramma Laaggeletterdheid, Online themadossier <https://www.telmeemettaal.nl/>

Raad voor Cultuur (2020). Een bibliotheek voor iedereen: Versterking Bibliotheekwet noodzakelijk. Den Haag. <https://www.raadvoorcultuur.nl/documenten/adviezen/2020/02/11/een-bibliotheek-voor-iedereen>

Van den Bosch S. (2017). Deskundigheidsbevordering Taalvrijwilligers in bibliotheek De Boekenberg in Nissewaard. Hoofddorp: Probiblio.

Stichting Lezen en Schrijven (2020). Taalhuis. Online themadossier <https://www.taalhuis.nl/>
Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) (2020). Bibliotheekwerk.

Online themadossier <https://vng.nl/rubrieken/onderwerpen/bibliotheekwerk>

Overzichten van lesmaterialen en materialenwijzers

<https://www.bibliotheeknetwerk.nl/basisvaardigheden-volwassenen/collectie-basisvaardigheden>

<https://www.eenvoudigcommuniceren.nl/>

<https://oefenen.nl/programma>

<https://www.taalhuis.nl/adviescollectie>

<https://www.taalvoorhetleven.nl/partner/lesmateriaal/>

<https://www.telmeemetaal.nl/aan-de-slag/>

Professionalisering docenten/begeleiders

<https://www.bibliotheeknetwerk.nl/basisvaardigheden-volwassenen>

<https://www.hetbegintmetaal.nl/>

<https://www.oefenen.nl/kennisbank>

COLOFON

De artikelenserie *Leren in de educatie, Lesgeven, begeleiden en faciliteren* is een initiatief van Ella Bohnenn, Ina den Hollander en Ben Vaske.

Dit artikel is mogelijk gemaakt door bijdragen van Stichting Dioraphte en Stichting Expertisecentrum Oefenen.nl.

Projectgroep

Ben Vaske, Ella Bohnenn en Ina den Hollander

Auteur

Thomas Bersee

Eindredactie

Riet Thijssen

Vormgeving

Mevrouw van Mulken

Te citeren als

Thomas Bersee, *Leren in de bibliotheek: eenheid in verscheidenheid*. Onderdeel van artikelenserie *Leren in de educatie, Lesgeven, begeleiden en faciliteren*.

Onder (eind)redactie van E. Bohnenn, I. den Hollander, R. Thijssen en B. Vaske. Den Haag: Stichting Expertisecentrum Oefenen.nl, 2020.

Door het downloaden van dit artikel gaat u akkoord met de licentievoorwaarden zoals vermeld in de Disclaimer op www.oefenen.nl.

© 2020 Stichting Expertisecentrum Oefenen.nl/Thomas Bersee

Stichting Expertisecentrum Oefenen.nl

Koninginnegracht 15

2514 AB DEN HAAG

070 762 2 762

info@oefenen.nl

